

Riigikohtu arvamus¹ kriminaalmenetluse seadustiku, väärteomenetluse seadustiku, elektroonilise side seaduse ja teiste seaduste muutmise seaduse (sideandmete säilitamine ja kasutamine) eelnõu kohta

Eelnõuga tehtavad muudatused näivad üldjoontes arvestavat nii Euroopa Kohtu asjasse puutuvat praktikat (eelkõige 6. oktoobri 2020. a otsus liidetud asjades nr C-511/18, C-512/18 ja C-520/18 ning 30. aprilli 2024. a otsus asjas nr C-470/21) kui ka Riigikohtu 18. juuni 2021. a otsuses nr 1-16-6179/111, 20. märtsi 2026. a otsuses nr 1-23-1551/97 ja 27. aprilli 2026. a otsuses nr 1-24-4898/33 väljendatud seisukohti sideandmete säilitamisel ja kriminaalasjades tõendina kasutamisel. Arvamuse andmiseks jäetud lühikese tähtaja tingimustes teeme eelnõu kohta järgmised tähelepanekud.

Eelnõu § 1 p 1:

KrMS § 90¹ pealkirja muutmise vajadus jääb arusaamatuks. Paragrahvi pealkirja kehtivas redaktsioonis nähakse ette andmete nõudmine sideettevõtjalt. Missuguseid andmeid selle sätte alusel nõuda saab, selgub sätte sisust, pealkirja koormamine konkreetsete andmeliikide nimetustega ei ole vajalik. Lisaks kõneldakse uue redaktsiooni pealkirjas „identifitseerimistunnustega seotud andmetest“, eelnõuga loodav ESS § 111² räägib aga „lõppkasutaja tuvastamiseks vajalikest andmetest“. Tarbetu segaduse vältimiseks peaks mõistekasutus erinevates seadustes olema järjepidev.

Ekslik on eelnõu seletuskirjas (lk 5) väljendatud arusaam, et KrMS § 215 alusel saab menetleja esitada päringuid mingite „muude andmete“ – eelnõu konteksti arvestades ilmselt ikka sideandmete – osas, mis ei ole hõlmatud KrMS §-ga 90¹. KrMS §-d 32 ja 215 ei anna uurimisasutustele juurdepääsu andmetele, mille nõudmist ja väljastamist piiravad muud õigusnormid (vt nt RKKK 08.06.2026, 1-22-7314/268, p 22). Sideandmete kriminaalmenetluses tõendamise eesmärgil välja nõudmist reguleerib ammendavalt KrMS § 90¹.

Eelnõu § 1 p 2:

ESS-i praegu kehtiv redaktsioon ärilisel eesmärgil säilitatavate andmete mõistet ei sisalda, see termin on kasutusele võetud kohtupraktika järgi. Eelnõus ja seletuskirjas kasutatakse vaheldumisi määratlusi „ärilisel eesmärgil töödeldavad andmed“ ja „ärilisel eesmärgil säilitatavad andmed“, selgitamata täpselt nende vahekorda ja võimalikku erinevust. Seaduse süstemaatikat järgides mõeldakse ärilisel eesmärgil säilitatavate (ja töödeldavate?) andmete all ilmselt ESS § 102 lg-s 1 nimetatud teavet. See, et menetleja saaks KrMS § 90¹ lg 2 alusel nõuda just ESS § 102 lg-s 1 loetletud andmeid, on võimalik järeldada ESS-ist viiteliselt erinevate sätete koosmõjus ja eelnõu seletuskirja abil. Seaduse kesksed mõisted tuleks hilisemate vaidluste vältimiseks defineerida siiski seaduses, kuna seletuskirjal ei ole seadusjõudu.

Õeldut tuleks silmas pidada ka KrMS § 90¹ lg 2 muutmisel, kuna eelnõu tekstist jääb lõppastmes selgusetuks, missugust teavet selle normi alusel sideettevõtjalt ikkagi nõuda saab – kas üksnes ESS § 102 lg-s 1 loetletud andmeid või lisaks ka eelnõu kohases ESS § 111¹ lg 1 p-s 1 nimetatud ehk prokuratuuri määruse alusel säilitatavaid andmeid. Kui eelnõu jõustuks praeguses sõnastuses (välja saaks nõuda vaid ärilisel eesmärgil säilitatavaid andmeid), siis oleks välistatud ESS § 111¹ alusel säilitatud andmete väljanõudmine.

Eelnõust ja seletuskirjast ei ole üheselt selge seegi, kas tegelik eesmärk on võimaldada KrMS § 90¹ lg 2 alusel välja nõuda ka ESS § 111¹ lg 2 p-de 2 ja 3 alusel (st seoses kõrgendatud

¹ Riigikohtu arvamus ei väljenda Riigikohtu siduvat seisukohta. Riigikohus kujundab siduvaid seisukohti ainult kohtuasjade menetlemisel Riigikohtus.

või vahetu ohuga PPA või julgeolekuasutuse ettekirjutusel) säilitatavat teavet (vt ka allpool märkust eelnõu § 3 p 7 kohta). Kui KrMS § 90¹ lg 2 peaks sõnastatama nii, et välja saab nõuda just ESS § 111¹ lg 2 p 1 alusel säilitatavat teavet, siis tuleb teadvustada järgmist: juhul kui näiteks isikuvastase, riigivastase või üldohtliku kuriteo puhul on menetluse algjärgus palunud sideettevõtjalt andmete säilitamist PPA või julgeolekuasutus p-de 2 või 3 alusel ja mitte prokuratuur p 1 alusel ning andmete ärilisel eesmärgil säilitamise aeg on möödas, siis ei pruugi saada seda teavet hiljem kriminaalasjas tõendina kasutada.

Normitehniliselt oleks korrektne lg 2 teine lause sõnastada sarnaselt KrMS teiste normidega (nt KrMS § 12 lg 2, § 55 lg 1, § 268 lg 2), kus kohtumenetluses esitatud taotluse või lahendatava küsimuse otsustab kohus poolte taotlusel või omal algatusel.

Eelnõu § 2 p 2:

Kehtiv VTMS § 31² lg 2 lubab väärtemenetluses teha sideandmete *üksikpäringu* (ühe sideseansi andmed). Muudetud lõige eelnõus räägib üldiselt mistahes ärilisel eesmärgil säilitatavatest andmetest. Miks on plaanis kaotada üksikpäringu tingimus, seletuskirjast ei nähtu (vrd ESS § 114¹: tsiviilkohtumenetluses üksikpäring jääb). VTMS § 31² lg 3 uus sõnastus säilitab küll vältimatu vajaduse nõude, aga asendab üksikpäringu kitsenduse väärteto eest ettenähtud sanktsiooni ülemmääraga. Puudub igasugune selgitus ja mõjuanalüüs selle kohta, milline (sh kui ulatuslik) on pakutud muudatuse praktiline mõju sideandmete päringute tegemisele, vastavus tegelikule tõendamisvajadusele ning kooskõla EL õigusega.

Eelnõu § 3 p 7:

Eelnõus pakutud kujul ESS § 111² (lõppkasutaja tuvastamiseks vajalike andmete säilitamine) sätestamist on põhjendatud mh viitega RKKKo 1-24-4898 p-le 29. Siinkohal peame vajalikuks juhtida eelnõu väljatöötaja tähelepanu sellele, et Riigikohus väljendas nimetatud seisukohta konkreetse kriminaalasja tehilolusid arvestades. Kas igal konkreetsel juhul on tegu EK praktika mõttes üksnes lõppkasutaja identiteedi-, mitte tavapärase liiklusandmetega, sõltub andmete olemusest, mahust jm kaasuse asjaoludest. Lisaks on EK praktika pidevas arengus, näiteks on sideettevõtjalt IP-aadresside küsimise ja süüteomenetluses kasutamise lubatavuse teemaga seotud pooleliolev eelotsusetaotlus asjas nr C-427/25 (Uffida).

Loodava ESS §-ga 111³ nähakse ette andmete säilitamine riigi julgeoleku tagamise eesmärgil. ESS 111³ lg 6 sätestab, et selle paragrahvi alusel säilitatavaid andmeid võib (sideettevõtja?) avaldada üksnes julgeolekuasutusele julgeolekuasutuste seaduses sätestatud alustel ja korras. Eelnõu seletuskiri (lk 8) aga jätab lahtiseks, mida tähendab see, et ESS § 111³ alusel säilitatavad andmed on *eelkõige* seotud julgeolekuasutuste ülesannete täitmisega. Eelnõu ega seletuskiri ei anna selget vastust küsimusele, kas julgeolekuolekukaalutlustel säilitatavad sideandmed võivad jõuda tõendina kriminaalmenetlusse näiteks KrMS § 63 lg 1¹ kaudu. Samuti vajaks läbimõttlemist ja selgitamist ESS § 111³ lg 6 seos JAS §-ga 32.

Eelnõu §-le 3 (elektroonilise side seaduse muutmise) järgneb § 5 (kaitseväge korralduse seaduse muutmise), mitte § 4.

Eelnõu § 17:

Paragrahvi teises lauses tehtud viide seaduse § 3 p-le 8 on ekslik, viitama peaks p-le 7.